

Provinciale Staten
van Limburg

Cluster PLA
Ons kenmerk 2020/15393
Uw kenmerk -
Bijlage(n) 2

Behandeld F.J.M. Dieters
Telefoon +31 6 11 52 57 22
Maastricht 24 april 2020
Verzonden **24 april 2020**

Onderwerp

Aanbieding nota "Landschap verbindt Limburg"

Geachte Staten,

Hierbij bieden wij u de nota "Landschap verbindt Limburg" aan.

Gedeputeerde Staten van Limburg

voorzitter

secretaris

Statenvoorstel – 1 minuut versie

No: G-20-021

1 Onderwerp

Vaststelling nota “Landschap verbindt Limburg”

2 Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Het doel van de nota “Landschap verbindt Limburg” is een kader te scheppen voor een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap. Hierbij worden een drietal interventies ingezet; een investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking.

De vierjarige investeringsagenda verloopt langs 3 lijnen:

- Lijn 1 € 400.000,00 per jaar voor cofinanciering van concrete kleinere fysieke projecten;
- Lijn 2 € 200.000,00 per jaar voor projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur voor ook niet-fysieke projecten;
- Lijn 3: € 400.000,00 eenmalig voor proceskosten/ transitiekosten (matchen procesmiddelen nationale parken).

De provincie biedt naast de cofinanciering onder de noemer “wapperende handen” ook professionele ondersteuning (op tijdelijke basis) aan met als doel projecten vlot te trekken en mee te denken met aanvullende financieringsconstructen. Dit kunnen Europese fondsen zijn maar bijvoorbeeld ook het aansluiten bij een in het leven te roepen landschapsfonds. Hiervoor zullen provinciale medewerkers “in het veld” worden gepositioneerd. Daarnaast zal er ook nadrukkelijk gestuurd gaan worden op de provincie als regisseur voor Europese samenwerking op het gebied van landschap en ontwikkeling landelijk gebied. Hierbij is de focus gericht op het co-creëren van euregionale proposities op het gebied van verduurzaming van de economie en het landschap.

De inhoud van deze nota is reeds gesondeerd in een brede bijeenkomst met het maatschappelijk middenveld op 11 maart jongstleden, en werd positief ontvangen.

3 Bevoegdheid

Het betreft autonoom beleid.

4 Voorstel aan Provinciale Staten

1. Instemmen met de bijgevoegde Nota “Landschap verbindt Limburg” en de daarin vastgelegde doelen, werkwijze en principes;
2. In te stemmen met de bijgevoegde begrotingswijziging en daarmee de in nota aangehaalde middelen beschikbaar te stellen.

5 Argumenten / toets duurzaamheidparagraaf

6 Risico's

De bredere ambities zoals hiervoor verwoord vallen naadloos samen met het Rijksstreven om de traditionele Nationale Parken te transformeren naar bredere regio's waarin de huidige natuurkernen een plek hebben. Op 20 augustus 2019 heeft GS besloten om de werkwijze rondom de drie

Limburgse Nationale Parken om te buigen naar een investering in een ontwikkeling van Nationale Parken naar regionale landschappen. Met deze nota wordt dat proces ingebed.

De minister stelt voor het proces in een periode van drie jaar zes miljoen euro beschikbaar voor heel Nederland. Hierbij wordt als voorwaarde wel cofinanciering vanuit de regio en/of provincie gesteld. Deze maakt dan ook deel uit van de investeringsagenda. Daarnaast mag ook ambtelijke inzet voor dit proces worden meegenomen als “cofinanciering”.

Vanuit met ministerie LNV wordt in juli 2020 de stimuleringsregeling voor het transitie Nationale Parken opengesteld (€ 6.000.000,00). Het is van groot belang dat deze nota voor die tijd door Provinciale Staten is vastgesteld, zodat dit het kader vormt waarbinnen de Limburgse propositie kan worden ingediend.

Statenvoorstel

No: G-20-021

1. Onderwerp

Vaststelling nota "Landschap verbindt Limburg"

2. Inleiding/aanleiding inclusief beoogd resultaat

Het doel van de nota "Landschap verbindt Limburg" is een kader te scheppen voor een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap. Hierbij worden een drietal interventies ingezet; een investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking.

De vierjarige investeringsagenda verloopt langs 3 lijnen:

- Lijn 1 € 400.000,00 per jaar voor cofinanciering van concrete kleinere fysieke projecten;
- Lijn 2 € 200.000,00 per jaar voor projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur voor ook niet-fysieke projecten;
- Lijn 3: € 400.000,00 eenmalig voor proceskosten/ transitiekosten (matchen procesmiddelen nationale parken).

De provincie biedt naast de cofinanciering onder de noemer "wapperende handen" ook professionele ondersteuning (op tijdelijke basis) aan met als doel projecten vlot te trekken en mee te denken met aanvullende financieringsconstructen. Dit kunnen Europese fondsen zijn maar bijvoorbeeld ook het aansluiten bij een in het leven te roepen landschapsfonds. Hiervoor zullen provinciale medewerkers "in het veld" worden gepositioneerd. Daarnaast zal er ook nadrukkelijk gestuurd gaan worden op de provincie als regisseur voor Europese samenwerking op het gebied van landschap en ontwikkeling landelijk gebied. Hierbij is de focus gericht op het co-creëren van euregionale proposities op het gebied van verduurzaming van de economie en het landschap.

De inhoud van deze nota is reeds gesondeerd in een brede bijeenkomst met het maatschappelijk middenveld op 11 maart jongstleden, en werd positief ontvangen. Het doel van de nota "Landschap verbindt Limburg" is een kader te scheppen voor een gebiedsgerichte ontwikkeling van het landschap. Hierbij worden een drietal interventies ingezet; een investeringsagenda, personele inzet en grensoverschrijdende samenwerking.

3. Bevoegdheid

Het betreft een autonome bevoegdheid.

4. Voorstel aan Provinciale Staten

1. Instemmen met de bijgevoegde Nota "Landschap verbindt Limburg" en de daarin vastgelegde doelen, werkwijze en principes;
2. In te stemmen met de bijgevoegde begrotingswijziging en daarmee de in nota aangehaalde middelen beschikbaar te stellen.

5. Risico's

Vanuit LNV wordt in juli de stimuleringsregeling voor het transitie Nationale Parken opengesteld (€ 6.000.000,00).

Het is van groot belang dat deze nota voor die tijd door PS is vastgesteld, zodat dit het kader vormt waarbinnen de Limburgse propositie kan worden ingediend en tevens de cofinanciering is vastgelegd.

6. Toelichting / kernargumenten/onderbouwing

De nota “Landschap verbindt Limburg” is géén brede nota over landschapsbeleid. Het is bedoeld als kader voor de inzet van specifieke landschapsmiddelen én nieuwe wijze van positioneren in relatie tot partners (bijvoorbeeld ter vervanging van de rol van de provincie in het Nationale Parken proces). De nota heeft dan ook niet de ambitie de concrete kaders voor afwegingen op het gebied van energie, natuur, etc. te geven. Onderstaand worden de hoofdlijnen van de Nota “Landschap verbindt Limburg” toegelicht.

De opgaven

Limburg is een groene provincie met een karakteristiek landschap. In de afgelopen decennia is het landgebruik in Limburg, net als elders in Nederland, echter ingrijpend veranderd, waardoor het behoud van dit unieke karakter van het cultuurlandschap steeds minder vanzelfsprekend wordt. Het landschap kan de motor zijn van een regionale sociale en economische ontwikkeling, waarbij veel ondernemers, inwoners en maatschappelijke organisaties meedoen. Het landschap is bovendien de drager van oplossingen voor de grote opgaven van deze tijd, zoals klimaatverandering, verduurzaming van de voedselvoorziening, gezond ouder worden en van de energiehuishouding. Juist omdat in onze provincie er nog natuur, landschap en erfgoed met kwaliteit aanwezig is, kan met gerichte ruimtelijke ingrepen en groene impulsen een gezond landschap ontstaan, én in stand worden gehouden; een landschap waarin mensen kunnen leven, beleven, werken, ondernemen en recreëren.

Doelstellingen

De nota en de daarin opgenomen interventies hebben tot doel:

- Het verhogen en uitdragen van de belevingswaarde van het landelijk gebied;
- Het versterken van het economische potentieel van de regio;
- Het versterken van landschappelijke kwaliteit door ruimtelijke opgaven op het gebied van energie, natuur, water, recreatie, toerisme, cultuurhistorie, industrie en landbouw in samenhang te realiseren;
- Het bevorderen van de complementariteit tussen platteland en stedelijke kernen.

Sturingsfilosofie

Centraal staat het eigenaarschap in de regio's. Met andere woorden, de energie van maatschappelijke organisaties, ondernemers, individuele burgers en andere overheden zijn de dragende elementen in de aanpak. Hierbij zijn concrete projecten de focus, en juist niet het proces er naar toe of er om heen. Het gaat om concrete actie en impact in de regio's creëren. Bij voorkeur wordt daarbij gewerkt met een regionale programmatistische benadering. De provincie heeft in deze aanpak een agenderende, kaderstellende en faciliterende rol.

Kern is niet van algemeen beleid naar concreet te komen, maar om concreet explorerend samen met de regio aan de slag te gaan.

Provinciale aanbod

Het provinciale aanbod bestaat uit:

1. Investeringsagenda;
2. Personele ondersteuning onder de noemer “Wapperende handen”;
3. Actieve regie op grensoverschrijdende samenwerking en EU/ NL fondsen.

Ad. 1 Investeringsagenda met als doel stimuleren investeringskracht langs drie lijnen

Lijn 1: € 400.000,00 per jaar voor concrete kleinere fysieke projecten (€ 1.600.000,00);

Lijn 2: € 200.000,00 per jaar voor concrete projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur (€ 800.000,00) (bijvoorbeeld architectuur van stallen, de Beleefweek, Groene Helden, etc.);

Lijn 3: € 400.000,00 eenmalig voor proceskosten/ transitiekosten (matchen procesmiddelen nationale parken).

Daarnaast eenmalige investering van € 500.000,00 in landschapsfonds in oprichting.

Voor lijn 1 geldt dat hierbij het principe van cofinanciering (maximaal 50% provinciale cofinanciering). Belangrijk is te markeren dat de middelen uit deze investeringsagenda aanvullend zijn op middelen die gekoppeld zijn aan de eerdere genoemde maatschappelijke opgaven (zoals energie, stikstof, landbouw, natuur) en het 1 miljoen Bomenplan.

Beoordelingskader financiering

De basis voor de beoordeling van projecten wordt gevormd door de UN Sustainable Development Goals. Op basis daarvan kunnen minimaal de volgende kaders worden gedefinieerd:

- Biosphere positief of minstens neutraal;
- Bijdragen aan balans/integratie biosphere, society, economy;
- Partnerschappen tussen verschillende actoren hebben een pré;
- Maatschappelijk verbindend zijn, waarbij grensoverschrijdende samenwerking meerwaarde creëert;
- Beeldbepalend zijn (versterken van kernkwaliteiten van specifieke regio of streek);
- Duurzaam zijn, waarbij geen verlies optreedt voor andere regio's of gebieden;
- Praktisch, en concreet realiseerbaar, zijn in tijd en geld.

Ad. 2 Wapperende handen

Naast het stimuleren van investeringskracht blijkt uit de praktijk en ook uit de reacties op de hoofdlijnen van deze nota dat er een noodzaak is om ontwikkel- en uitvoeringskracht te stimuleren en te organiseren. Om deze reden wordt onder de noemer “Wapperende handen” tijdelijke provinciale ondersteuning beschikbaar gesteld op vraag van de regio's. Deze kan op diverse fasen van het proces betrekking hebben (project-/ procesleider/ kwartiermaker, maar ook uit het faciliteren van ontwerpessies of projectleiderschap, waarbij de regio opdrachtgever is). Uiteraard blijft de mogelijkheid bestaan dat, zeker bij grotere opgaven, waarbij een integrale aanpak vereist is, de Provincie als trekker kan optreden.

Ad. 3 Actieve regie op grensoverschrijdende samenwerking en EU/ NL fondsen.

Er zal proactief worden ingespeeld op cofinanciering uit diverse fondsen op EU- en NL niveau, zoals de middelen in het kader van LEADER, Interreg, transitiemiddelen Nationale Parken, etc. (bijvoorbeeld op het gebied thema's als "gezond landschap"; "vitale gemeenschappen en Limburgers" en "duurzaam toerisme"). Ook zal actief gewerkt worden aan de positionering van de provincie Limburg en de regio's. Een speerpunt is het versterken van de Euregionale propositie door gezamenlijke initiatieven en concrete projecten met de buurlanden.

Samenloop met transitie Nationale Parken

De bredere ambities zoals hiervoor verwoord vallen naadloos samen met het Rijksstreven om de traditionele Nationale Parken te transformeren naar bredere regio's waarin de huidige natuurkernen een plek hebben. Op 20 augustus 2019 heeft GS besloten om de werkwijze rondom de drie Limburgse Nationale Parken om te buigen naar een investering in een ontwikkeling van Nationale Parken naar regionale landschappen. Met deze nota wordt dat proces ingebed.

De minister stelt voor het proces in een periode van drie jaar zes miljoen euro beschikbaar voor heel Nederland. Hierbij wordt als voorwaarde wel cofinanciering vanuit de regio en/of provincie gesteld. Deze maakt dan ook deel uit van de investeringsagenda. Daarnaast mag ook ambtelijke inzet voor dit proces worden meegenomen als "cofinanciering".

Terugkoppeling raadpleging "streekholders"

De lijnen zoals voorgaand verwoordt zijn ook besproken met de bestuurlijke vertegenwoordiging van alle Limburgse gemeenten en maatschappelijke organisaties op 11 maart jl. Tijdens de bijeenkomst, en uit de later ontvangen reacties, blijkt een breed draagvlak voor de aanpak en wordt – ook door Belgische partners - waardering uitgesproken voor de beleidsrichting en aanpak. Aandachtspunten, zoals samenhang binnen provinciale beleidskaders, samenhang met andere investeringsagenda's en de noodzaak om snel te komen tot concretisering zijn verwerkt in de voorliggende nota en zullen worden meegenomen bij de operationalisering.

7. Afweging van alternatieven en motivering gemaakte keuze / toets duurzaamheidparagraaf

-

8. Relatie met Programmabegroting – financiële aspecten

De nota "Landschap verbindt Limburg" valt onder programma 3.4 "Ruimtelijke dynamiek en kwaliteit" en product 3.4.4 "Integrale gebiedsontwikkeling landelijk gebied en stad-landzones" van de programma begroting 2020.

De totale onttrekking uit de beleidsintensiveringsmiddelen Natuur, Landschap en adaptief water en grondbeleid bedraagt € 2.800.000,00 daarnaast wordt de bij de Voorjaarsnota 2017 beschikbaar gekomen € 500.000,00 ingezet ter dekking.

9. Juridische aspecten – deregulering

We zullen daarbij nadrukkelijk geen vastomlijnde subsidieregeling met concrete projectformats hanteren, maar projectplannen op basis van hun merites beoordelen.

Er zal dus ook géén voorgeschreven projectenlijst of gedetailleerde subsidieregeling worden ontwikkeld, maar zal er sprake zijn van regionaal maatwerk binnen het subsidiekader landschap. Hiermee willen de ruimte bieden voor regionaal initiatief en tevens de bureaucratische lasten verminderen. Het is deze ruimte die ons in staat zal stellen op basis van een explorerende aanpak in de praktijk te leren en te schakelen.

10. Verbindingslijnen en andere visies

In het Collegeprogramma 2019 – 2023 ‘Vernieuwend verbinden’ hebben wij de ambitie neergelegd om de “opgaven op het gebied van natuur, water, landbouw en landschap in samenhang (te) bezien en aan (te) pakken, samen met de verschillende maatschappelijke partners.”

Wij willen met deze landschapsnota het belang van een kwaliteitsvol landschap in de hele provincie Limburg benadrukken, deze betekenisvolle ambitie uitspreken én een impuls geven. Dat is niet vrijblijvend; vanuit onze verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke omgeving kiezen wij als provincie ervoor ons actief in te zetten voor behoud en verbetering van die kwaliteit. Een provinciale kernopgave daarbij is de wijze waarop wij deze inzet in Limburg weten te verbinden met de grote ontwikkelingen in economie en samenleving (zoals de veranderingen in de energiehuishouding, de voedselvoorziening of de vitaliteit van het landelijk gebied en haar bewoners) die gaande zijn. In deze nota staat daarom het landschap centraal, als het verbindende element in het buitengebied waar verschillende functies elkaar ontmoeten.

11. Verdere planning, procedure en uitvoering

Na vaststelling van de nota “Landschap verbindt Limburg” zal de uitwerking en uitvoering van de investeringslijnen worden opgepakt dan wel doorgezet.

12. Periodieke informatie/sturingsinformatie

x Via Jaarstukken en Begroting

- ☐ Paragraaf Projecten
- ☐ Paragraaf Financieringen
- ☐ Paragraaf Verbonden Partijen
- ☐ Paragraaf Bedrijfsvoering
- ☐ Programmaverantwoording

☐ Voortgangsrapportages Regeling grote Projecten

13. Evaluatie

Het voorstel is om Provinciale Staten jaarlijks aanvullend op de jaarstukken te informeren over de voortgang van de uitvoering en (nieuwe) voorziene uitvoeringsprioriteiten via het aanbieden van een zogenaamde rollende uitvoeringsagenda.

14. Communicatie

De lijnen zoals verwoordt in de Nota “Landschap verbindt Limburg” zijn ook besproken met de bestuurlijke vertegenwoordiging van alle Limburgse gemeenten en maatschappelijke organisaties, de zogenaamde “streekholders” op 11 maart jl. Tijdens de bijeenkomst, en uit de later ontvangen reacties, blijkt een breed draagvlak voor de aanpak en wordt – ook door Belgische partners - waardering uitgesproken voor de beleidsrichting en aanpak.

Aandachtspunten, zoals samenhang binnen provinciale beleidskaders, samenhang met andere investeringsagenda's en de noodzaak om snel te komen tot concretisering zijn verwerkt in de voorliggende nota en zullen worden meegenomen bij de operationalisering.

15. Meegezonden bijlagen

Nota "Landschap verbindt Limburg"

**ONTWERPBESLUIT
PROVINCIALE STATEN
VAN LIMBURG**

No: G-20-021

Onderwerp: Vaststelling nota "Landschap verbindt Limburg"

Provinciale Staten van Limburg;

gezien het voorstel van Gedeputeerde Staten van Limburg van 14 april 2020

besluiten:

1. In te stemmen met de bijgevoegde Nota "Landschap verbindt Limburg" en de daarin vastgelegde doelen, werkwijze en principes;
2. In te stemmen met de bijgevoegde begrotingswijziging en daarmee de in nota aangehaalde middelen beschikbaar te stellen.

Aldus vastgesteld door Provinciale Staten van Limburg in hun vergadering van

De heer mr. A.O.J. Pregled, griffier

De heer drs. Th.J.F.M. Bovens, voorzitter

Landschap verbindt Limburg

Uitgangspunten voor provinciale investeringen in een kwaliteitsvol en verbindend landschap

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
1 Limburg heeft belang bij het landschap	4
2 Natuur en landschap vormen Limburg	6
3 ‘Vernieuwend verbinden’ van het landschap	8
4 Richtinggevende principes voor de inzet van middelen	11
5 Opgaven in het landschap	12
6 Het provinciale aanbod en rol	15
7 Ter inspiratie: enkele voorbeelden van projecten	17
Referenties	19
Bijlage I Essay “Samenleven ligt in onze natuur” - Ignace Schops	20
Bijlage II Sustainable Development Goals	27
Bijlage III Inspiratie voor richtinggevende principes	28

Voorwoord

Voor u ligt de nota “Landschap verbindt Limburg”. Deze landschapsnota vormt de basis voor het toekomstig provinciaal beleid in de periode 2019-2023.

Het Limburgse landschap kenmerkt zich nog met een bovengemiddeld aandeel aan natuurrijke en erfgoedlandschappen. Op zichzelf hebben ze een bijzondere ecologische, cultuurhistorische en landschappelijke waarde om te koesteren. Nu weten we dat deze natuurlijke ecosystemen nog heel wat andere functies vervullen, stijgt ook haar waarde voor de samenleving. We herontdekken als het ware onze omgeving en worden ons steeds beter bewust van haar positieve relaties.

Het meervoudig bekijken van het landschap leert ons dat de meerwaarde groeit met de mate waarin we erin slagen om - binnen de draagkracht van het landschap – nieuwe verbindingen te maken voor natuur, landschap én voor de samenleving. Het landschap als verbindende kracht vervlechten in Limburgse samenleving is een duurzame, (h)eerlijke, participatieve en inclusieve benadering die tevens een hoge sociaaleconomische meerwaarde genereert.

De EU lanceerde recent haar “New Green Deal”, een groen toekomstplan dat klimaatbestendig, biodivers, circulair en sociaal bewust is. Om dit doel te bereiken worden nieuwe subsidiedoelstellingen uitgewerkt en krijgen de beschikbare EU-fondsen een groen oormerk. Deze groene EU- fondsen zijn een ideale opportuniteit om de financiering van het landschap in Limburg een extra stimulans te geven.

Het landschap meervoudig bekijken en beleven levert een positieve bijdrage aan onze levenskwaliteit. In de toekomst zal de levenskwaliteit zich veel sterker op gemeenschapsniveau afspelen zonder uitsluiting. De toegang tot gezonde, vitale en nabij gelegen natuurrijke landschappen zullen hierin determinerend zijn.

De opgave in het landschap is soms complex en de antwoorden zijn vermoedelijk meervoudig. Deze landschapsnota kan inspireren en ruimte creëren voor debat, participatie, innovatie en actie. Met haar uitgesproken groen karakter, haar typische landschappen en de vele enthousiaste “streekholders” heeft provincie Limburg alvast een schitterende uitgangspositie.

Veel leesplezier!

Ignace Schops

*Directeur Regionaal Landschap Kempen en Maasland
President Europarc Federation
Goldman Prize Winner
Ashoka Fellow
Climate Leadership Corps- Al Gore*

1 Limburg heeft belang bij het landschap

De kracht van het Limburgse natuurlijke en landschappelijke kapitaal

Limburg is een groene provincie met een karakteristiek landschap. In Limburg zijn natuur, cultuurlandschap en cultuurhistorisch erfgoed met elkaar verweven. Dat levert niet alleen voordelen op voor het natuurlijk kapitaal. Als we kijken naar onze buur, de Belgische provincie Limburg, dan blijkt dat via het bufferen en het verbinden van leefgebieden, én met het investeren en ondernemen in natuur, landschap en cultuurhistorisch erfgoed een meervoudige meerwaarde kan worden gegenereerd. In het Collegeprogramma 2019 – 2023 (2019) stelde het College van Gedeputeerde Staten (GS): “Landschap en natuur hebben niet alleen ecologische, maar ook recreatieve en maatschappelijke waarde. We streven naar vermaatschappelijking van natuur en landschap. Dit betekent dat wij burgers en (toeristische) bedrijven uitdagen om bij te dragen aan het beheer van ons landschap en initiatieven op dit gebied zullen ondersteunen.” Het natuur- en cultuurrijke landschap kan de motor zijn van een sociale en economische ontwikkeling van de streek, waarbij veel ondernemers, inwoners en maatschappelijke organisaties meedoen. Het landschap is bovendien de drager van oplossingen voor de grote opgaven van deze tijd, zoals klimaatverandering, verduurzaming van de voedselvoorziening, gezond ouder worden en van de energiehuishouding. Een kwaliteitsimpuls in landschap en natuur biedt een niet te missen kans voor meer gezonde Limburgers. Juist omdat in onze provincie er nog natuur, landschap en erfgoed met kwaliteit aanwezig is, kan met gerichte ruimtelijke ingrepen en groene impulsen een gezond landschap ontstaan én in stand worden gehouden; een gezond landschap voor vitale Limburgers. Het recent gepresenteerde “1 miljoen Bomenplan” is een voorbeeld van een vergroenende impuls, waarbij landschapskwaliteit en ecologische meerwaarde hand in hand gaan.

Waarom deze Landschapsnota?

In het Collegeprogramma 2019 – 2023 ‘Vernieuwend verbinden’ hebben wij de ambitie neergelegd om de “opgaven op het gebied van natuur, water, landbouw en landschap in samenhang (te) bezien en aan (te) pakken, samen met de verschillende maatschappelijke partners.”

Wij willen met deze landschapsnota het belang van een kwaliteitsvol landschap in de hele provincie Limburg benadrukken, deze betekenisvolle ambitie uitspreken én een impuls geven. Dat is niet vrijblijvend; vanuit onze verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke omgeving kiezen wij als provincie ervoor ons actief in te zetten voor behoud en verbetering van die kwaliteit. Een provinciale kernopgave daarbij is de wijze waarop wij deze inzet in Limburg weten te verbinden met de grote ontwikkelingen in economie en samenleving (zoals de veranderingen in de energiehuishouding, de voedselvoorziening of de vitaliteit van het landelijk gebied en haar bewoners) die gaande zijn. In deze nota staat daarom het landschap centraal, als het verbindende element in het buitengebied waar verschillende functies elkaar ontmoeten.¹

Wij kunnen en willen zoals gezegd niet alleen werken aan het landschap. In het samenspel met Limburgse burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor het landschap willen wij een stimulerende rol spelen. Het beschikbare budget daarvoor is gelimiteerd. Deze nota biedt daarom een richtinggevend kader voor de zinvolle en impactvolle besteding van de beschikbare middelen voor het landschap. De beoogde aanpak biedt wel de mogelijkheid om meerdere aandachtspunten van het landelijk gebied geïntegreerd aan te pakken, waarbij een win-win-resultaat kan worden nagestreefd met andere beleidsvelden en waarbij ook de mogelijkheden voor het verkrijgen van Europese subsidies maximaal worden benut. In het hiernavolgende worden geen afwegingen gemaakt tussen specifieke functies en activiteiten in het landschap, noch over

¹ Voor verscheidene van de functies die met het landschap samenhangen zijn aparte nota's en beleidskaders beschikbaar of in ontwikkeling, bijvoorbeeld voor de food- en agrosector, de sociale agenda, de omgevingsvisie en voor natuur.

welke instrumenten uit het omgevingsrecht worden ingezet. Dergelijke ruimtelijke keuzes worden gemaakt in de nog te verschijnen Provinciale Omgevingsvisie.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we kort in op de betekenis van het landschap voor Limburg. In hoofdstuk 3 benadrukken we het belang van investeren in behoud en ontwikkeling van de kwaliteit van het landschap. In het hoofdstuk is aangegeven wat de provincie daarvoor gaat doen. Enkele richtinggevende principes voor de provinciale inzet zijn beschreven in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 laat zien welke ontwikkelingen en opgaven in het landschap bijeen komen en zorgen voor druk op de kwaliteit. In hoofdstuk 6 gaan we in op de rol die de provincie op zich neemt om te zorgen dat de verbinding en kwaliteitsontwikkeling van het landschap tot stand komt. In hoofdstuk 7, tenslotte worden ter inspiratie enkele voorbeelden van (mogelijke) projecten genoemd.

2 Natuur en landschap vormen Limburg

In onze provincie wisselen pittoreske dorpskernen en bruisende steden, grondgebonden landbouw en aantrekkelijke natuurgebieden elkaar af in een boeiend landschap. Het landelijk gebied was van oudsher dooraderd met hagen, houtkanten, beekjes en rivieren. In de afgelopen decennia is het landgebruik in Limburg, net als elders in Nederland, echter ingrijpend veranderd, waardoor het behoud van dit unieke karakter van het landschap steeds minder vanzelfsprekend wordt.

Tegelijkertijd zien we dat de betekenis van een kwaliteitsvol landelijk gebied, dat stabiel, robuust en rijk aan natuur en cultureel erfgoed is, enorm aan aandacht wint. De woonomgeving verstedelijkt, maar mensen willen wel toegang tot natuur en landschap, dichtbij huis. Het drukke leven vraagt om momenten van rust en ontspanning en het wordt duidelijk dat onze gezondheid ook onder andere afhangt van de toegang tot natuur- en cultuurrijke landschappen. Deze landschappen leveren (h)eerlijk voedsel, zijn klimaatbestendig, kunnen tegen een stootje en hebben veerkracht. Zo vormen ze niet alleen de basis voor een toekomstbestendige landbouw, maar ook voor een gezond vestigingsklimaat. Immers, door haar intrinsieke waarde is het typische Limburgse landschap aantrekkelijk om in te wonen, te ontspannen en te verblijven. De vrijetijdsbesteding groeit, ook buiten. Fiets- en wandelroutenetwerken in landschappelijke regio's zijn het aantrekkelijkst. Groene regio's trekken bezoekers aan voor een dag of voor een korte vakantie. Op toeristisch-economisch vlak verschuift de aandacht van kwantiteit naar kwaliteit: de duurzame, betekenisvolle vakantie wint enorm aan populariteit.

Kortom, het natuurrijke landschap begint als een groene loper aan de achterdeur en loopt tot in het oneindige door. Groen en cultuurhistorie zijn overal, steeds verbonden en kennen geen grenzen. Natuur is belangrijk omwille van haar intrinsieke waarde, maar is net zo belangrijk voor onze gezondheid, voor de landbouw, om er te recreëren, om erin te wonen en in haar omgeving te werken. Cultureel erfgoed draagt onder andere bij aan onze identiteit, ons gemeenschapsgevoel en trots op de omgeving, waarin we wonen en recreëren.

Bedreigingen van het landschap

Tot enkele decennia geleden waren we ons niet bewust van onze negatieve impact op onze natuurlijke omgeving. Bijna niemand heeft kunnen voorzien welke verstrekkende gevolgen onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zou hebben en welke impact het verlies aan ruimte voor natuur zou betekenen. Intussen weten we dat wel. De symptomen van een planeet in zware crisis worden met de dag duidelijker: het aantal overstromingen, stormen en hittegolven neemt gestaag toe. We lijken nu pas echt te beseffen dat de opwarming van de aarde ernstige gevolgen kan hebben. Ons samenlevingsmodel komt onder druk te staan. De wetenschappelijke bewijzen voor klimaatverandering zijn meer dan overtuigend. Anderzijds is klimaatverandering een sluipmoordenaar. Geurloos, kleurloos en indirect.

Ook en vooral de biodiversiteit – alle leven op aarde – gaat in een razend tempo achteruit. Wij mensen zijn een onlosmakelijk onderdeel van deze biodiversiteit. Het is steeds duidelijker dat de biodiversiteit – en daarmee de mens – alleen kan blijven voortbestaan in natuurlijke ecosystemen die ons voorzien van helder water, schone lucht, gezonde voeding. Behalve het natuurlijke ecosysteem staan ook andere essentiële onderdelen die het landschap vormen – en daarmee onze leefomgeving – onder druk ten gevolge van de manier waarop onze economie en samenleving functioneert. Denk aan de schaalvergroting en intensivering van de landbouw, de leegstand van cultuurhistorisch

erfgoed in het buitengebied of kleinschalige landschappen die geconfronteerd worden met intensief recreatief gebruik. De opdracht is om onmiddellijk te stoppen met het beschadigen van datgene wat ons in leven houdt. Dat noodzaakt ons ertoe om zorg te dragen voor die ecosystemen, voor onze leefomgeving, voor ons landschap.

De verantwoordelijkheid van overheden, bedrijven en burgers

Dat is geen eenvoudige opdracht, getuige bijvoorbeeld de moeizame mondiale onderhandelingen over het bereiken van de klimaatdoelen uit het Parijsakkoord, of de nationale discussie over het terugdringen van de stikstofuitstoot. Tegelijk is er bij burgers, bedrijven en overheden op verschillende niveaus - van lokaal tot internationaal - een grote bereidheid en vastberadenheid te zien om een antwoord te bieden op de grote duurzaamheidsvragen van deze tijd. Om deze veelkoppige beweging richting te geven en om een systeemverandering mogelijk te maken adopteerde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York (2015) de Sustainable Development Goals 2030 (SDG's), de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (zie bijlage I). Ook de Verenigde Naties (h)erkennen daarbij de fundamentele waarde van het natuurlijke ecosysteem (de biosfeer) als basis voor de samenleving en de economie en de onlosmakelijke samenhang met de leefomgeving en vitaliteit van steden, dorpen en gemeenschappen. In het landschap komen de meervoudige opgaven die door de SDG's beschreven worden samen en bieden een handelingsperspectief voor samenwerkende overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en individuele burgers.

3 ‘Vernieuwend verbinden’ van het landschap

Balans nodig in het landschap

Dat Limburg zo’n uniek landschap en prachtige natuurgebieden heeft, is niet vanzelfsprekend. Landschap en natuur veranderen voortdurend onder invloed van verschillende ontwikkelingen, dat is van alle tijden. In toenemende mate maken mensen zich zorgen over de kwaliteit van de gezondheid, inrichting en beleving van hun leefomgeving. De veranderingen vragen daarom om een zorgvuldig beheer en een kwaliteitsimpuls.

In hoofdstuk 5 wordt uitvoeriger stilgestaan bij verscheidene van die ontwikkelingen en bij de opgaven die op ons af komen. Klimaatadaptatie en de energietransitie bijvoorbeeld, stellen ons voor extra grote ruimtelijke opgaven. Die komen bij de huidige ruimtevragen van verstedelijking, natuur en landbouw (PBL, 2019). Het kan niet anders dan dat dat meervoudig ruimtegebruik betekent. Volgens het College van Rijksadviseurs (2018) bieden de complexe opgaven echter een uitgelezen kans om Nederland rijker, hechter en schoner te maken. De centrale vraag is dan ook hoe de uitdagingen zo in te zetten, zodat er een waardevol landschap ontstaat. Ook in zijn economische beleid legt de Provincie daarom het accent op “het maken van verbindingen met andere sectoren, met oog voor een goede balans tussen economische ontwikkeling, landschappelijke kwaliteit en ruimtelijke inpassing.” (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019). Het vinden van balans in het landschap, tussen behoud en ontwikkeling - en tussen opgaven onderling - is een zoektocht. Soms gaan opgaven goed samen met het landschap en bieden ze nieuwe kansen, soms is dat niet het geval en zijn duidelijke keuzes noodzakelijk.

Wij, als College van Gedeputeerde Staten (GS), hebben in ons Collegeprogramma 2019 – 2023 de toekomstige uitdagingen en ambities voor Limburg benoemd. Hierin duiden wij de belangrijkste maatschappelijke opgaven voor Limburg aan de hand van tien thema’s en beschrijven we welke keuzes wij daarin maken (zie kader). Hoewel de scope van het collegeprogramma veel breder is dan het landschap dat in deze nota centraal staat, hebben deze thema’s en hun opgaven vrijwel alle direct of indirect een relatie met en invloed op dat landschap. Daarnaast wordt het belang van samenwerken extra benadrukt, binnen de provincie en in de Euregio.

Thema’s Collegeprogramma 2019 – 2023

- Verbindende bestuurlijke vernieuwing
- Internationaal, Europa en grensoverschrijdend
- Economische structuurversterking
- Sociale agenda
- Mobiliteit, infrastructuur en ruimte
- Energiebeleid
- Veiligheid en leefbaarheid
- Arbeidsmarkt en onderwijs
- Landbouw, natuur en faunabeheer
- Cultuur, erfgoed en sport

Een financiële impuls voor het landschap

De erkenning van de waarde van kwaliteitsvol landschap is natuurlijk niet nieuw. Al sinds jaar en dag genieten, recreëren en ondernemen Limburgers en anderen in het landschap. Er zijn vele initiatieven en projecten om natuur en landschap te verbeteren, te verbinden of om er geld mee te verdienen. Voor die initiatieven wil de provincie een steun in de rug zijn, in het besef dat niet álles kan. Omdat niet elk initiatief wenselijk is op elke plek (denk aan een project om het landschap beter toegankelijk te maken, dat gaat niet vanzelfsprekend samen met het beschermen van de soortenrijkdom), maar ook omdat het beschikbare budget gelimiteerd is.

Voor de provincie zijn de projecten het uitgangspunt. Hoe ze worden georganiseerd is aan de deelnemende partijen, dat wil zeggen maatschappelijke organisaties, ondernemers, individuele burgers en andere overheden. De provinciale inzet kan namelijk alleen succesvol zijn als we gezamenlijk de uitdaging oppakken. Energie uit de samenleving is onmisbaar, de provincie heeft vooral een kaderstellende en ondersteunende rol. Daarvoor worden langs 3 lijnen de volgende middelen gereserveerd:

- Lijn 1: € 400.000,- per jaar voor concrete kleinere fysieke projecten (in totaal € 1,6 mln).
- Lijn 2: € 200.000,- per jaar die voor (burger)projecten in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur zijn bedoeld en waarmee ook niet-fysieke projecten kunnen worden gefinancierd (bijvoorbeeld landschapsinclusieve architectuur van stallen, de beleefweek, Groene Helden, etc.). Deze middelen zijn nadrukkelijk NIET bestemd voor processen om te komen tot projecten.
- Lijn 3: € 400.000,- eenmalig voor proceskosten/ transitiekosten (matchen procesmiddelen nationale parken).

Wij gaan ten principale uit van het co-financieringsprincipe, waarbij voor lijn 1 wordt uitgegaan van maximaal 50% provinciale cofinanciering.

De bovenstaande lijnen zijn aanvullend op andere financieringsmogelijkheden die specifieke beleidskaders met zich meebrengen, zoals het 1 miljoen bomenplan, een regionaal landschapsfonds (zie ook hoofdstuk 6; Interventie 3), Europese cofinanciering etc.

Bij de inzet van deze middelen staan concrete projecten in heel Limburg dus centraal. Bij voorkeur wordt daarbij een regionale programmatische benadering gevolgd. Dat wil zeggen dat regionale samenwerkingsverbanden een programma opstellen voor een samenhangend landschap, waar de projecten deel van uitmaken. Denk bijvoorbeeld aan initiatieven rond het opschalen van de bestaande Nationale Parken (Maasduinen, de Meinweg en de Peelregio) en het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, maar ook andere afbakeningen zijn denkbaar. De uitbouw van deze regionale samenwerkingsverbanden is primair aan de regionale partners. Hierbij kunnen wij desgewenst ondersteunend in zijn (zie ook hoofdstuk 6; Interventie 2). Burgers en organisaties kunnen ook rechtstreeks bij de provincie projecten aandragen, mits van voldoende kwaliteit en verbindend vermogen voor het regionale landschap.

Samenwerken in Euregionaal verband

Wij vinden samenwerking met Vlaanderen, Belgisch Limburg, Nordrhein Westfalen, Wallonië en het Ostkanton noodzakelijk om zo de grensoverschrijdende landschappelijke kwaliteit te versterken en tegelijk de nodige middelen te genereren. Voorbeeld daarvan is het Regionaal Landschap Kempen en Maas. Dit heeft inmiddels een uitgebreide ervaring opgebouwd met de samenhangende ontwikkeling van de landschapskwaliteit. Ook in het Grenspark Maas-Swalm-Nette wordt intensief samengewerkt tussen de verschillende overheden aan beide kanten van de Duits-Nederlandse grens. Dit biedt verdere kansen voor internationale samenwerking. Stevig aanhaken daarbij, en leren van onze burens, kan helpen om onze ambities waar te maken.

De inzet van de provincie richt zich in elk geval op het volgende:

- Cofinanciering van **projecten** die de verbinding en kwaliteit van het landschap versterken. In hoofdstuk 7 worden ter inspiratie enkele voorbeelden van (mogelijke) projecten genoemd. De provincie stelt geen procesmiddelen ter beschikking voor de instandhouding van een regionale organisatie. Indien noodzakelijk om een gebiedsproces vlot te trekken, kan de Provincie wel tijdelijk de rol van kwartiermaker op zich nemen (zie ook hoofdstuk 6; het provinciale aanbod).

- Een **gezamenlijke verkenning met Belgische partners** naar grensoverschrijdende samenwerking op de thema's 'gezond landschap', 'vitale Limburger(s)' en 'duurzaam toerisme'. De beide Limburgen hebben vergelijkbare kansen en problematieken als het gaat om het landschap, gezondheid, toerisme en het sociaal domein. Samenwerking van de provincies en de universiteiten van Maastricht en Hasselt op deze thema's ligt niet alleen inhoudelijk voor de hand, maar biedt wellicht ook mogelijkheden voor toekomstige financiering uit Europese programma's.
- Aansluiten bij **het landschapsfonds** in oprichting.
- Het invullen van haar publiekrechtelijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden; het (op verzoek) invullen van een faciliterende rol bij zowel het tot stand brengen van projecten en het ondersteunen bij kwartier maken van regionale samenwerkingsverbanden. Deze rol is nader uitgewerkt in hoofdstuk 6 "Het provinciale aanbod" .

4 Richtinggevende principes voor de inzet van middelen

Bij de provinciale inzet is de kwaliteit en verbinding van het landschap leidend. Hierna formuleren wij enkele richtinggevende principes die ons kunnen helpen bij het maken van keuzes over de investering van de beschikbare provinciale middelen. Nogmaals, niet om functies tegen elkaar af te wegen – dat gebeurt in de Provinciale Omgevingsvisie – maar om een handelingskader te bieden voor de stimulerende rol die de provincie wenst te spelen voor een kwaliteitsvol landschap.

In Bijlage III worden ter inspiratie enkele beschikbare benaderingen geschetst die kunnen helpen bij het maken van deze keuzes: de SDG's (Sustainable Development Goals of te wel Duurzame Ontwikkelingsdoelen) ; de Ontwerp Nationale Omgevingsvisie (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2019), de Bouwstenen voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid (PBL, 2019) en de selectie van koploperprojecten in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg (Bestuurlijk overleg Nationaal Landschap Zuid-Limburg, 2018).

Uitgaande van de in Bijlage III genoemde benaderingen en de inzet van het Collegeprogramma 2019 – 2023, geven de volgende principes richting aan de provinciale inzet van middelen voor een kwaliteitsvol landschap:

- Wij co-financieren maximaal 50%.
- Bij de beoordeling van projecten en initiatieven vormen de Sustainable Development Goals (SDG's, zie bijlage II) de leidraad. De SDG's en hun subdoelen bieden een omvattend raamwerk waarbinnen duurzame ontwikkeling vorm kan krijgen.
- Projecten en initiatieven zijn beeldbepalend. Ze versterken de kernkwaliteiten van het betreffende landschap (natuur, cultuurhistorisch erfgoed en/of karakteristiek cultuurlandschap). Per onderscheiden gebied betekent dit wat anders. Het is van belang dat projecten en initiatieven aansluiten bij de kernkwaliteiten van het betreffende landschap en de regionale identiteit en de landschapswaarden ter plaatse versterkt.
- Projecten en initiatieven die (de belangen en doelen van) functies en ontwikkelingen verbinden gaan voor op sectorale projecten en initiatieven. Het is zaak dat met projecten over de grenzen van beleidssilo's en (economische) functies heen wordt gekeken, om zo zorgvuldig ruimtegebruik en integrale regionale economische ontwikkeling te bevorderen.
- Projecten en initiatieven zijn maatschappelijk verbindend. Ze worden zoveel mogelijk opgepakt als partnerschappen tussen (lokale) publieke, private en maatschappelijke spelers. Grensoverschrijdende partnerschappen worden daarbij in het bijzonder gestimuleerd.
- Projecten en initiatieven leiden niet tot nadelige effecten voor andere gebieden of toekomstige generaties.
- Projecten en initiatieven zijn praktisch realiseerbaar, richten zich op het impactvolle resultaat en niet op een proces om daartoe te komen. Binnen redelijke tijd en binnen bestaande of te verwachten financiële mogelijkheden moet een en ander tot stand kunnen komen.

5 Opgaven in het landschap

Het Limburgse landschap bepaalt de aantrekkelijkheid en kwaliteit van de leefomgeving van mensen. Het is ook een onlosmakelijk deel van de Limburgse cultuur en identiteit. Het landschap is ook een hulpbron die economische bedrijvigheid, maatschappelijke ontwikkelingen en de verschillende duurzaamheidstransities mogelijk maakt. Het is juist de samenloop van die ontwikkelingen en opgaven in het buitengebied, die druk op het landschap veroorzaakt en noodzaakt tot een kwaliteitsimpuls en tot het maken van keuzes. De belangrijkste opgaven in het landschap die voorliggen worden hierna op hoofdlijnen beschreven.

Ontwikkeling naar een duurzame economie en energievoorziening

Er ligt een urgente opgave om tot een duurzaam Nederland te komen om onze welvaart te behouden (IBP, 2018). Een belangrijk en herkenbaar element daarvan is het veranderen van onze energiehuishouding om verdergaande klimaatverandering tegen te gaan. Met het Klimaatakkoord (2019) heeft het kabinet een pakket maatregelen voorgesteld, gericht op een reductie van 49% CO₂ in 2030. Een deel van die maatregelen, zoals opwekking en opslag van hernieuwbare energie en de aanpassing van energienetwerken zullen gevolgen hebben voor het Limburgse landschap. Het College van GS (2019) stelt dat de energievoorziening kleinschaliger en zichtbaarder wordt en zet de komende jaren volop in op de innovatie en verduurzaming van energievoorziening. De gevolgen daarvan voor het landschap zullen onmiskenbaar zijn. Om de kwaliteit van het landschap en draagvlak in de samenleving te waarborgen is een samenhangende benadering nodig. Denk bijvoorbeeld aan het verbinden van de vraag naar biomassa aan de afvalstromen van snoeiwerkzaamheden.

De energietransitie staat niet op zichzelf. Een daarmee samenhangende ambitie is om in Nederland een circulaire economie te verwezenlijken (zie ook beleidskader circulaire economie). Dat wil zeggen dat er nieuwe kringlopen van grondstoffen en energie gaan ontstaan en er zoveel sprake is van hergebruik en afbreekbaarheid van reststromen. Dat zal tot gevolg hebben dat productieprocessen, transport en logistieke processen zullen veranderen, in de industrie maar ook in de landbouw. Dit kan grote gevolgen hebben voor de noodzakelijke infrastructuur en daarmee voor het landschap.

Toenemende aandacht voor positieve gezondheid

In Nederland is een trend zichtbaar naar een tweedeling op het punt van gezondheid. Mensen met lagere inkomens voelen zich vaak minder gezond, hebben vaker langdurige beperkingen of één of meer chronische aandoeningen dan mensen met hogere inkomens (VNG, 2015). Tegelijk wordt, ondersteund door wetenschappelijke inzichten, steeds meer de relatie gelegd tussen gezondheid en natuur en landschap. Juist voor Limburg ligt hier een opgave omdat de gezondheid in Limburg gemiddeld slechter is dan in de rest van het land (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019; Provincie Limburg, 2016).

Eigenaarschap en samenwerkingsbereidheid in de samenleving

Mensen voelen zich betrokken bij natuur en landschap in de buurt (Commissie Van Vollenhoven, 2015). Een veelheid aan initiatieven laat zien dat inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bereid zijn zich in te zetten voor natuur en landschap. Dat zijn overigens niet per se initiatieven die aansluiten bij de taken en doelen van de overheid. Maar ook van de kant van de overheid is er bij haar taakuitvoering een steeds sterker vraag naar draagvlak bij en samenwerking met andere spelers in de samenleving. De provincie Limburg erkent deze ontwikkeling en ondersteunt eigen initiatief en ondernemerschap door gericht partnerschappen aan te gaan met Limburgse kennis- en onderwijsinstellingen, bedrijfsleven, overheden en maatschappelijke organisaties (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019). Overigens zijn ook de manieren van samenwerken niet statisch. Digitale ontwikkelingen stellen mensen in staat om zich snel en vaak

tijdelijk te organiseren rondom thema's die hen direct raken, buiten geïstitutionaliseerde samenwerkingsverbanden om.

Herstel van biodiversiteit en natuurkwaliteit

Verzuring, vermessing, versnippering, verdroging en klimaatverandering bedreigen de levensgemeenschappen van planten en dieren². Recent onderzoek (WNF, 2020) laat zien dat in heel Nederland de aanwezigheid van soorten in natuurgebieden en vooral in agrarisch gebied voortdurend achteruitgaat. Terwijl juist verdere achteruitgang en herstel van de biodiversiteit wordt nagestreefd, niet alleen in Limburg, maar ook in Nederland en Europa. Die doelen voor biodiversiteitsherstel hangen samen met de doelen voor een betere waterkwaliteit vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water, de actuele stikstofproblematiek, het 1 miljoen bomenplan en de noodzakelijke klimaatadaptatie.

Aanpassen aan klimaatverandering

Ondanks mondiale inspanningen tot het zoveel mogelijk beperken van de opwarming van de aarde, zal het klimaat in de komende jaren zeker veranderen. Veranderingen zoals extremere weersomstandigheden (lange droogte, hevige neerslag) tasten de natuur aan (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019). Om de nadelige gevolgen te beperken zijn ingrepen nodig die consequenties hebben voor ons landschap. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van plekken waar water wordt opgevangen of het verruimen van beken. Het verbinden van deze opgaven in het landschap kan de biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap ten goede komen, bijvoorbeeld bij de aanpak van hoogwaterveiligheid (PBL, 2019).

Herbestemmen cultuurhistorisch erfgoed en kenmerkende landschapselementen

Behalve door waardevolle natuur wordt het landschap gevormd door het cultuurlandschap met zijn kenmerkende elementen als hagen, openheid, houtkanten, beekjes en rivieren. Bovendien vormt het cultuurhistorisch erfgoed, zoals religieuze en niet-religieuze monumenten, monumentale agrarische en andere gebouwen, een onlosmakelijke waarde van het landschap. Het zijn juist deze monumenten en iconen die kunnen rekenen op draagvlak in de samenleving en waardering van mensen (Restauratiefonds, 2014). Niet alleen de zorg voor de kernkwaliteiten van het landschap maar ook de zorg voor monumenten staat onder druk. De investeringsbehoefte is immers blijvend groot, terwijl de beschikbare budgetten afnemen. Bovendien verliezen steeds meer van deze gebouwen hun oorspronkelijke functie, waardoor de instandhouding ervan nog lastiger wordt. Om het erfgoed toch blijvend te behouden kan herbestemming een oplossing bieden, zoals ook het College van GS ambieert (2019).

Transitie land- en tuinbouw

De land- en tuinbouw is in Limburg niet alleen van belang voor de economie en de werkgelegenheid, de sector is ook sterk verweven met het karakteristieke Limburgse landschap. Zestig procent van het Limburgse oppervlak is immers in gebruik door land- en tuinbouwbedrijven. Agrarische ondernemers staan voor grote uitdagingen. Hun verdienvermogen staat onder druk door de dynamiek van de wereldmarkt en tegelijkertijd nopen klimaatverandering, milieuproblemen en veranderend consumentengedrag tot keuzes over hun bedrijfsvoering. Omdat de samenleving steeds hogere eisen stelt aan de sector op het gebied van emissiebeperking, voedselveiligheid, omgevingskwaliteit en dierenwelzijn (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019; WRR, 2016) zal de land- en tuinbouwsector de balans met zijn omgeving moeten behouden of herstellen (Ministerie van LNV, 2018). Dat vraagt om nieuwe strategieën voor de agrarische wereld, om nieuwe ketens en verdienmodellen, die de (voedsel)productie koppelen aan de andere maatschappelijke opgaven waaronder gezondheid en welzijn, biodiversiteit en omgevingskwaliteit. De ambitie is om in Limburg

² https://www.pbl.nl/Inleiding_natuur_en_biodiversiteit geraadpleegd januari 2019.

en de aangrenzende gebieden de nieuwe standaard te ontwikkelen voor moderne, duurzame en circulaire, vraag gestuurde landbouw in een variëteit aan landschappen. Gedeputeerde Staten streeft ernaar dat de landbouw bijdraagt aan het verbeteren van de kwaliteit van natuur en landschap. Met een integrale aanpak van water-, lucht- en bodemkwaliteit, biodiversiteit, dierenwelzijn en voedselkwaliteit wordt gewerkt aan een natuurinclusieve landbouw (College van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2019).

Ontwikkeling vrijetijdseconomie

Het toerisme groeit sterk. In 2030 wordt een verdubbeling van het wereldwijde toerisme verwacht ten opzichte van 2010 (UNWTO, 2011). Ook in Nederland is de (verwachte) groei groot. In de afgelopen 10 jaar steeg het aandeel buitenlandse toeristen van 10 miljoen tot 17,6 miljoen per jaar (NBTC, 2018). Het totaal aantal toeristen in Nederland (zowel binnen- als buitenlands) dat in verblijfaccommodaties verbleef groeide met 9% in 2017, de sterkste groei sinds 2006 (CBS, 2018). Ook in Limburg is de toeristische-recreatieve sector een economische factor van betekenis, met 37.000 arbeidsplaatsen en jaarlijks drie miljoen meerdaagse bezoekers. Toerisme en de kwaliteit van het landschap gaan hand in hand: zonder een aantrekkelijke omgeving zullen er weinig toeristische bezoekers zijn. Investerings in een toeristisch aantrekkelijke omgeving komt daardoor vaak mede ten goede aan de kwaliteit van het landschap. Tegelijkertijd kan de groeiende vrijetijdseconomie leiden tot (over)belasting van de omgeving. Het provinciaal beleid op het gebied van toerisme & recreatie o.a. gericht op het verbeteren van het verdienvermogen van de sector, met aantoonbare economische kwalitatieve spin-off waarmee we van héél Limburg een sterker merk & een sterkere markt maken. . Een van de pijlers onder dit streven is het versterken van de Limburgse kracht en toeristische infrastructuur. Dat betreft onder andere investeringen in de kwaliteit van het landschap en het zorgen voor goede toeristisch-recreatieve verbindingen.

6 Het provinciale aanbod en rol

Wij hebben als provincie meerdere rollen die raken aan een kwaliteitsvol landschap. Uiteraard hebben wij publiekrechtelijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Via de Provinciale Omgevingsvisie en Provinciale Omgevingsverordening kunnen wij kaders en randvoorwaarden stellen. Die rol is echter geen onderdeel van deze nota. Dit zal worden uitgewerkt in de Provinciale Omgevingsvisie.

De provinciale rol die past bij hetgeen in de nota als ambitie en kader wordt gedefinieerd is er een van “mogelijk maken”, “stimuleren”, “explorerend”, “complementair zijn”. Namelijk regionale ontwikkeling mogelijk maken, stimuleren van regionale eigen regie en – initiatief, ruimte bieden voor exploratie en daar waar nodig aanvullend (onder)steunen. Dit laatste tijdelijk en complementair aan de regionale inzet.

Dit komt ook tot uitdrukking in de diverse elementen in het provinciale aanbod aan de regio's.

Interventie 1 : Investeringsagenda

Zoals aangegeven zullen wij in de komende 4 jaren (2020-2024) inzetten op de ontwikkeling van het gehele Limburgse landschap. Om deze ambitie kracht bij te zetten zullen meer middelen dan voorheen beschikbaar worden gesteld aan de regio's. Deze middelen lopen langs een drietal lijnen:

- Lijn 1: kleine fysieke projecten (€ 400.000,- per jaar) ;
- Lijn 2: Initiatieven in het kader van vermaatschappelijking van landschap en natuur (€200.000,- per jaar);
- Lijn 3: Procesmiddelen als matching van Rijksmiddelen transitie Nationale Parken (eenmalig € 400.000, -)

De voorwaarden en criteria zullen analoog hetgeen in hoofdstuk 4 is aangegeven worden uitgewerkt. We zullen daarbij nadrukkelijk geen vastomlijnde subsidieregeling met concrete projectformats hanteren, maar projectplannen op basis van hun merites beoordelen. Er zal dus ook géén voorgeschreven projectenlijst of gedetailleerde subsidieregeling worden ontwikkeld, maar zal er sprake zijn van regionaal maatwerk binnen het subsidiekader landschap. Hiermee willen de ruimte bieden voor regionaal initiatief. Het is deze ruimte die ons in staat zal stellen op basis van een explorerende aanpak in de praktijk te leren en te schakelen.

Zoals aangegeven gaan wij uit van complementair zijn. Dit betekent ook dat wij uitgaan van het co-financieringsprincipe, waarbij voor lijn 1 wordt uitgegaan van maximaal 50% provinciale cofinanciering.

Interventie 2: “Wapperende handen”

Om de regionale en landschappelijke uitdagingen in Limburg met kracht in de komende jaren te kunnen inzetten is het noodzakelijk dat er, naast experimenteerruimte en investeringskracht, ook voldoende ontwikkel- en uitvoeringskracht wordt gegenereerd. De organisatorische inrichting daarvan kan per regio verschillen. De provincie kan – indien gewenst – hier “handen aan de kar” beschikbaar stellen in diverse fasen van het proces. De insteek is om samen zichtbare resultaten neer te zetten en de programma-fase daadwerkelijk te concretiseren en om te zetten in gerealiseerde projecten.

Dit betekent dat wij tijdelijk professionele ondersteuning beschikbaar stellen op vraag van de regio's. Deze ondersteuning kan bestaan uit een procesleider/ kwartiermaker, maar ook uit het faciliteren van ontwerpessies of projectleiderschap, waarbij de regio opdrachtgever is. Bij grotere opgaven waarbij een integrale aanpak vereist is (bijvoorbeeld stikstof problematiek, de transitie naar

kringloop landbouw en klimaatadaptatie), kan de Provincie als trekker optreden binnen de bestaande provinciale beleidskaders.

Deze inzet in menskracht kan ook worden meegenomen en gezien als een vorm van cofinanciering voor de Rijksmiddelen Transitie Nationale Parken en komen bovenop de financiële component uit de investeringsagenda.

Interventie 3: Stimuleren nieuwe financieringsconstructen

Om te komen tot een duurzame en gedragen financiering van landschappelijke initiatieven is het noodzakelijk ook andere dan de gemeentelijke en provinciale geldstromen aan te boren. Deels kunnen deze gevonden worden binnen Europese subsidieregelingen (zoals LEADER en INTERREG), maar anderzijds zouden nieuwe constructen zoals het landschapsfonds hierin kunnen voorzien. In lijn van de gezamenlijk gevoelde verantwoordelijkheid voor het landschap dient dit fonds gedragen te worden door een brede maatschappelijke coalitie, waarbij de Provincie aansluit. Op dit moment is een dergelijk initiatief in een vergevorderd stadium. In deze context hebben we reeds de bereidheid uitgesproken om – indien een breed maatschappelijk draagvlak bestaat – hierin te willen investeren. Voor een dergelijk proces is € 500.000,- beschikbaar.

Interventie 4: Netwerk en regisseur op het gebied van Europese en nationale fondsen en samenwerking

De provincie neemt, vanuit haar positie en rol als midden bestuur, het voortouw bij het op grotere schaal (Euregionaal, Europees of nationaal) neerzetten van proposities op het gebied van verduurzaming van de economie en landschap. De provincie voert de regie over (inter)nationale samenwerking en ten aanzien van beschikbare investeringsfondsen, zoals het in onderzoek zijnde investeringsfonds voor een duurzaam verdienvermogen voor Nederland of mogelijkheden die ontstaan uit de Green Deal van de Europese Commissie. Ook voor extra natuurmaatregelen komen er middelen naar de provincie en de regio's. Daarmee worden niet alleen mogelijkheden geschapen de Europese financieringsstromen optimaal uit te nutten en in te zetten. Meer dan dat levert het een verrijking van de samenwerkende regio's op, waarbij aangesloten wordt op de "grenzeloze" historie van het gebied.

7 Ter inspiratie: enkele voorbeelden van projecten

Welke zijn dan die projecten en initiatieven die bijdragen aan een kwaliteitsvol landschap? Waartoe gaan de richtinggevendende principes leiden? In onze eigen provincie, maar ook daarbuiten zijn al vele mooie voorbeelden te zien waar de kwaliteit van het landschap, de natuur en het cultuurhistorisch erfgoed met elkaar wordt verbonden. Hierna worden kort enkele voorbeelden in binnen- en buitenland beschreven om een beeld te schetsen van de mogelijkheden.

Wandelen en fietsen in het Belgisch-Limburgse Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Inmiddels jaren geleden bedacht het Regionaal Landschap Kempen en Maasland het zogenaamde 'fietsknooppuntensysteem'. Het systeem – dat uitgroeide tot het alom bekende Fietsroutenetwerk – beoogt om mensen al fietsend hun streek te laten ontdekken, te laten beleven en te laten waarderen. Investerings in de ontwikkeling van het Fietsroutenetwerk gingen gelijk op met investeringen in de kwaliteit van het omliggende landschap. Voor wandelwegen werd een zelfde benadering gevolgd. Recent werd de economische waarde van het fietsen en wandelen in Belgisch Limburg onderzocht. Het groene en aantrekkelijke landschap blijkt bepalend te zijn voor een bezoek aan het gebied. De daaraan toe te rekenen omzet bedraagt jaarlijks 100 miljoen euro en er is 98% tevredenheid over de wandelroutes (bron: Ignace Schops).

Grenslandroute

Langs de grens van Limburg liggen de mooiste natuurgebieden en cultuurlandschappen. Met zijn karakteristieke heuvels, duinen en maasterrassen trekt het grensgebied in Limburg al veel binnen- en buitenlandse bezoekers. Door het creëren van een Grenslandroute door en tussen onder andere De Groote Peel, de Maasduinen en de Meinweg ontstaat een unieke wandel- en fietsroute van 630 kilometer langs de grens van Limburg. De Grenslandroute verbindt de topnatuur en dooradert het karakteristieke landschap in de provincie en de Euregio en maakt die toegankelijk voor recreanten en toeristen.

Vesting en Belfort Vossenbergh

Aan de rand van Nationaal Park de Groote Peel en tegen de grens van de gemeente Peel en Maas, Asten en Nederweert is op initiatief van het Dorpsoverleg Meijel en in afstemming met vele partijen in de afgelopen jaren een unieke Peeltroef gerealiseerd, te weten 'Vesting en Belfort Vossenbergh'. Vijf kazematten zijn opgewaardeerd en deels in originele staat teruggebracht, loopgraven en een uitkijktoren zijn aangelegd en fiets- en wandelroutes zijn geoptimaliseerd. De rode draad van deze Peeltroef is turf, oorlog, hoogveen en ook (eco-)kunst. Een unieke plek in een uniek landschap.

Bregenzerwald en Hohe Tauern

In het Bregenzerwald en de Hohe Tauern in Oostenrijk leiden onderlinge afhankelijkheden van landbouw, horeca en (winter)sport tot een sterke samenhang en een sterk management van het park. Duurzame ontwikkeling wordt gestimuleerd door regionale kringlopen op te zetten, bijvoorbeeld door afvalverbranding te koppelen aan de verwarming van verblijfsaccommodatie. Omdat de verschillende businesscases van de belangrijkste spelers worden verbonden, komt financiering tot stand en wordt het onderhoud van het park een gezamenlijk belang, in plaats van een financiële last (Themagroep Economie, Economisch perspectief voor Nationale parken, 2015).

Zonnepark Ouddorp – Klepperstee (Goeree-Overflakkee)

De Coöperatie Deltawind heeft op Recreatiepark De Klepperstee in Ouddorp (Zuid-Holland) een grondgebonden opstelling van zonnepanelen gerealiseerd. Deltawind is een regionale energiecoöperatie met 2.400 leden. Op 1,3 hectare grond van het vakantiepark staan ruim 2900 zonnepanelen. De grootste uitdaging was de ligging midden in een karakteristiek

landschap van het Zandwallengebied van de Kop van Goedereede. Het zonnepark werd zorgvuldig ingepast door het aan drie zijden te omgeven met een ongeveer twee meter hoge zandwal. Door deze landschappelijke inpassing is het zonnepark niet zichtbaar vanaf een weg in de buurt.³

Biologisch gemengd bedrijf Eikemaheert

In Noord-Oost Groningen (Eikemaheert) wordt een gemengd landbouwbedrijf gerund in een historische boerderij. De biologische vleeskippenhouderij met 14.400 kuikens is de kern van het bedrijf. Bijzonder is de combinatie van fruitteelt met de kippenuitloop: zo is een halfopen parklandschap gecreëerd voor de dieren. Lanen met appelbomen en heesters zacht fruit in de kippenuitloop worden afgewisseld met verscheidene planten, zoals zonnebloemen en rozenstruiken. Op de omliggende akkers wordt een verscheidenheid aan gewassen verbouwd. Rond de boerderij fungeren singels van inheemse struiken, zoals vlier, meidoorn, hazelaar en wilg, niet alleen als windscherm voor de boomgaard en uitloop, maar ze trekken ook vogels en insecten aan.

³ https://www.rho.nl/uploads/documents/zonneparken_brochure_LR.pdf, geraadpleegd d.d. 7 februari 2020.

Referenties

- Bestuurlijk overleg Nationaal Landschap Zuid-Limburg (2018), Landschap in het hart van de samenleving: Programma Nationaal Landschap Zuid-Limburg (2018 – 2021)
- CBS (2018), *Grootste groei toerisme in ruim tien jaar*.
- CBS (2019). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2019*.
- College van Gedeputeerde Staten van Limburg (2019). *Vernieuwend Verbinden: Collegeprogramma 2019 – 2023*.
- Commissie Van Vollenhoven (2015). *Monumenten: Inspiratiebron voor natuur!*
- GGD Zuid-Limburg (2015). *Op zoek naar de Limburg-factor: De gezondheidssituatie in Limburg onderzocht en verklaard*.
- IBP Programmastart Interbestuurlijk Programma, overheden overleg februari 2018
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2019). *Ontwerp Nationale Omgevingsvisie: Duurzaam perspectief voor onze leefomgeving*. Den Haag.
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2019). *Klimaatakkoord*. Den Haag.
- Nationale Parken Bureau (2020). *Concept-leidraad Ruimtelijke kwaliteit en natuur in Nationale Parken. Versie 0.8*.
- NBTC (2018). *Toerisme in perspectief*.
- OECD (2019). *Recommendation of the Council on Policy Coherence for Sustainable Development*. OECD Legal Instruments.
- Organisatie Gewaardeerd Landschap (2019). *Eindrapport Gewaardeerd Landschap*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- PBL (2019). *Zorg voor landschap: naar een landschapsinclusief omgevingsbeleid*. Signalenrapport nr. 3346. Den Haag.
- UNWTO (2011). *Tourism towards 2030*.
- VNG (2015). *Overzicht trends en ontwikkelingen: een outside-in analyse van de belangrijkste bewegingen in het sociaal domein*.
- WRR (2016). *Memo aan de programmacommissies: Thema's voor de volgende kabinetsperiodes*.

Bijlage I Essay “Samenleven ligt in onze natuur” - Ignace Schops

Een nieuw huis, de geboorte van een dochter of een nachtelijke ontmoeting met een dassenfamilie. Dagdagelijks worden we geconfronteerd met gebeurtenissen waarvan we niet onmiddellijk aanvoelen welke impact ze hebben op ons dagelijks leven. Zonder het te beseffen zijn deze gebeurtenissen het gevolg van de bewuste én onbewuste keuzes die we maken. Gelukkig maar. Het maken van keuzes is bepalend voor ons geluk, onze gezondheid en onze samenleving. Maar net als de heerlijke momenten van geluk kennen we ook minder aangename momenten, soms gepaard met veel verdriet en pijn. Ook dan maken we de keuze om zo snel mogelijk uit de negatieve spiraal te klimmen. De wil om te overleven zit namelijk in onze natuur en daarbij kunnen rekenen op anderen, onze naasten, onze gemeenschap. Het is een menselijk ecosysteem waarbij iedereen samen belangrijk is voor de gezondheid van het individu. Het blijkt een uiterst succesvol model voor de menselijke soort. Want geen enkel leven staat op zichzelf. We zijn helemaal geen onafhankelijke wezens, we zijn net heel afhankelijk van andere levende wezens en onze natuurlijke omgeving. Enkel op en in ons eigen lichaam werken miljarden micro-organismen samen om gezond en wel te leven. In onze dikke darm zitten er 38 biljoen bacteriën die ons voedsel omzetten in bruikbare energie. Van samenwerking gesproken!

En dan hebben we het enkel over ons eigen lichaam. Onze afhankelijkheid gaat nog veel verder en toont zich in zowat alles: het water dat we drinken, het eten dat we nuttigen, de lucht die we inademen, het is allemaal mogelijk door de verbondenheid met andere levensvormen.

We verliezen onze comfortzone

Het succes van onze mensensoort is in grote mate afhankelijk van de voorspelbaarheid van een stabiel klimaat. Door een voorspelbaar stabiel klimaat konden we met grote zekerheid steeds grotere hoeveelheden voedsel produceren. Vanaf de industriële revolutie kunnen we voor het eerst machines inzetten waardoor de ontwikkelingsmogelijkheden enorm toenamen.

Tot enkele decennia geleden waren we ons niet bewust van de negatieve impact van ons menselijk handelen op onze natuurlijke omgeving. De algemene systeemcrisis waarin we nu verkeren is echter niet het gevolg van een bewuste keuze. Bijna niemand kon destijds voorzien welke gevaarlijke gevolgen onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zou veroorzaken en welke de impact het verlies aan ruimte voor natuur zou betekenen. Intussen weten we dat wel.

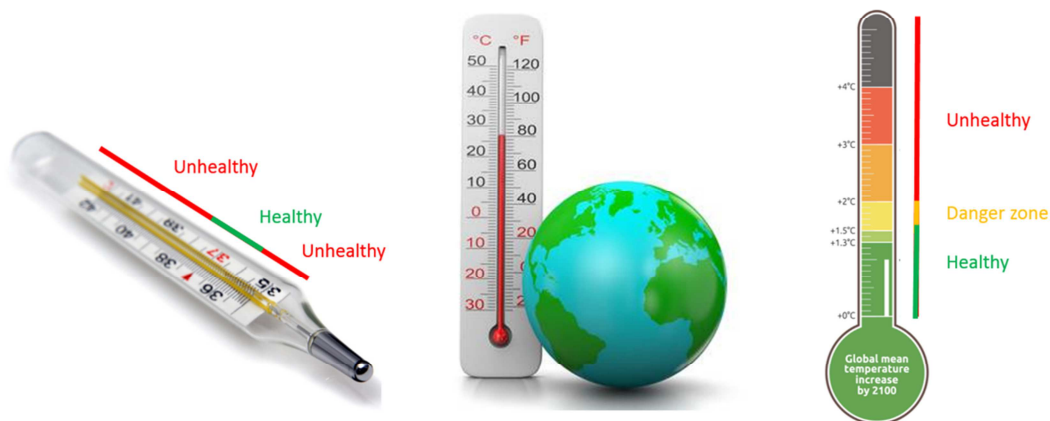
De publicatie van het boek “Limits to Growth” van de Club van Rome in 1972 bracht hierin verandering. De centrale boodschap van het boek was dat zowel onze welvaart als ons welzijn ernstig in gevaar kwam indien we ons niet zouden organiseren binnen het draagvlak van onze planeet. Voor het eerst werd aan de wereldleiders gevraagd een nieuwe systeemkeuze te maken, weg van belastende en enkel op winst georiënteerde economie. Pas 20 jaar later, in 1992 tijdens de Earth Summit in Rio de Janeiro, zouden de eerste summier stappen richting duurzame planeet gezet worden. En na bijna 40 jaar zijn we er nog steeds niet. De symptomen van een planeet in zware crisis worden echter met de dag duidelijker: het aantal overstromingen, orkanen en hittegolven neemt gestaag toe.

Door het succes van onze soort – we zijn met meer dan 7,8 miljard mensen - en de hieraan gekoppelde organisatie en levenswijze van voornamelijk de westerse landen zijn de concentraties aan broeikasgassen exponentieel toegenomen. De gevolgen zijn enorm, het

klimaat verandert zodanig dat ze een gevaar vormt voor onszelf en alle andere levensvormen op aarde.

Met het **klimaatakkoord** - dat in Parijs in 2015 werd goedgekeurd – spraken de wereldleiders af om de opwarming van de aarde een stuk onder de 2 graden Celsius te houden, liefst slechts 1,5°C. Maar de wereld loopt achter op het afgesproken reductieschema. Petteri Taalas, secretaris-generaal van de WMO (World Meteorological Organisation) stelde in oktober 2019 dat we eerder op weg naar een opwarming met 3 tot 5 graden Celsius tegen het einde van deze eeuw. De uitdaging is duidelijk, het tijdspad erg strak. Er is nog 11 jaar de tijd om de uitstoot van broeikasgassen met 50% te reduceren willen we onder de 2°C drempel blijven.

Even een bedenking. Als mens hebben we koorts als de thermometer een halve graad meer of minder dan 37°C aanwijst. Onmiddellijk kiezen we ervoor – en zetten we alles in het werk - om weer snel onze gezonde lichaamstemperatuur te bereiken. Onze aarde is een levend netwerk van ecosystemen, onze levende motor en ze reageert net als ons lichaam. Een kleine afwijking van haar leefbare, gezonde temperatuur - onze comfortzone - leidt eveneens tot een soort koorts met onaangename bijwerkingen.

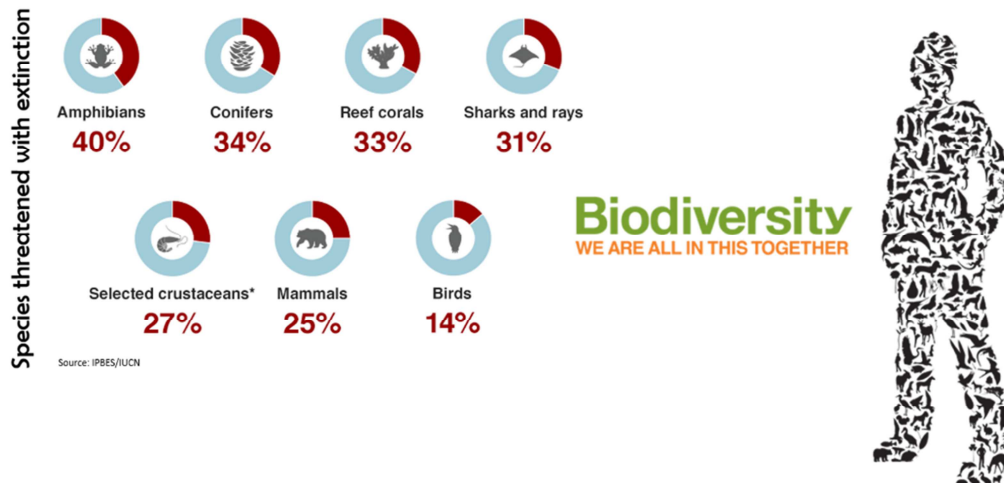
Our body, our planet

We lijken nu pas echt te beseffen dat de opwarming van de aarde ernstige en gevaarlijke gevolgen kan hebben. Ons samenlevingsmodel komt onder druk te staan. De wetenschappelijke bewijzen voor klimaatverandering zijn meer dan overtuigend. Anderzijds is klimaatverandering een sluipmoordenaar. Geurloos, kleurloos en indirect. De enorme toename van de gevaarlijke gevolgen van de uitstoot van broeikasgassen vertonen zich met een gemiddelde vertraging van 30 jaar tot 40 jaar. De huidige orkanen, overstromingen en hittegolven zijn het gevolg van onze uitstoot in de jaren 80 van de vorige eeuw. Dit betekent dat mochten we erin slagen om de broeikasgassen nu onmiddellijk te kunnen stoppen, we nog steeds 30 jaar tot 40 jaar de gevolgen zullen ondervinden. De wereldwijde uitstoot van broeikasgassen is sinds 1980 verdubbeld. We hebben nog wat te verwachten. Het moet anders.

Ook en vooral de **biodiversiteit** – alle leven op aarde – gaat aan een razend tempo verloren, wel duizend keer sneller dan ooit. Zo berekende het WWF dat we om de ~20 minuten een

levensvorm verliezen op aarde. Het recent rapport van IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystems Services) windt er geen doekjes om: meer dan 1 miljoen soorten planten en dieren staan op de rand van uitsterven.

One million species at risk of extinction

Het snelle verlies aan soorten planten en dieren is het gevolg van onze westerse levenswijze (...), waarbij we het idee ontwikkelden dat we onafhankelijk van het natuurlijk ecosysteem konden overleven. Mettertijd zijn we onze natuur gaan “opsluiten” in natuurgebieden. Alles netjes opgedeeld en geordend in hokjes. Ons niet bewust van de negatieve gevolgen. Ons niet bewust van onze afhankelijkheid. Natuur begint aan de achterdeur en eindigt nooit. Natuur is overal, steeds verbonden en kent geen grenzen. Natuur is belangrijk omwille van haar intrinsieke waarde, maar is net zo belangrijk voor onze gezondheid, voor de landbouw, om er te recreëren om erin te wonen en in haar omgeving te werken.

Wetende dat de biodiversiteit – waar wij als menselijke soort ook deel van uitmaken – enkel kan overleven in robuuste en verbonden natuurlijke ecosystemen; wetende dat natuurlijke ecosystemen ons voorzien van de zogenaamde ecosystemediensten zoals helder water, propere lucht, gezond voeding; wetende dat natuurlijke ecosystemen een enorm positieve bijdrage leveren aan onze gezondheid, zowel preventief als curatief. Wetende bovendien dat ecosystemediensten en het natuurlijk kapitaal cruciaal zijn voor de kwaliteit van leven. Dit gaat vooral over het menselijk welzijn en geluk. Daarom behoeft het geen betoog dat we zorg moeten dragen voor onze natuurlijke ecosystemen. De opdracht is om onmiddellijk te stoppen met het vernietigen van datgene wat ons net in leven houdt. Hiervoor moeten we nieuwe modellen ontwikkelen waaraan burgers, ondernemers, ... iedereen graag wil participeren.

Het massale uitsterven van diersoorten en het veranderen van landschappen over de hele wereld door ontbossing of bebouwing, de stijgende uitstoot van broeikasgassen en het stijgen van de zeespiegel zijn het gevolg van onze menselijke impact. We zijn de facto ingetreden in een nieuw tijdperk, namelijk het Antropoceen. Het tijdperk waarin het aardse klimaat en de atmosfeer de gevolgen ondervinden van menselijke activiteit.

Als wij mensen de oorzaak zijn, dan kunnen we net zo goed de oplossingen bieden! En het moet snel.

Moonshot

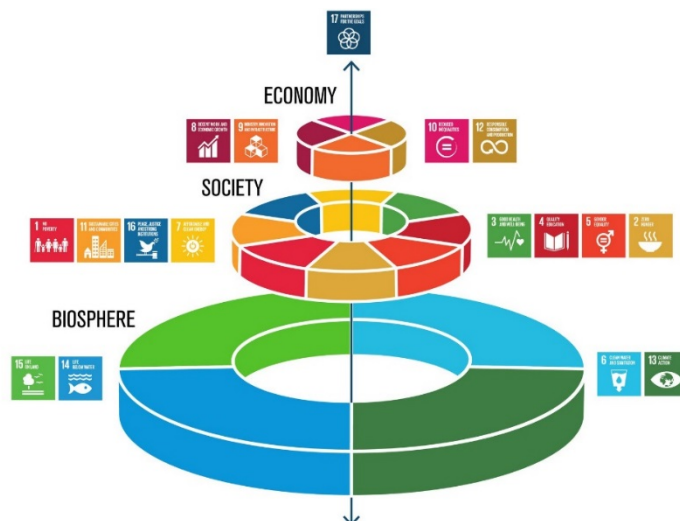
Maar is het überhaupt mogelijk om op een erg korte periode grote sprongen voorwaarts te maken en de wereld te redden? Jazeker, het kan! Een voorbeeld. Op 25 mei 1961 gaf toenmalig president John F. Kennedy in het Amerikaans Congres een historische toespraak. President Kennedy riep op om een ambitieus ruimteprogramma te ontwikkelen. Hij wilde in tien jaar tijd de eerste man (Amerikaan) op de maan zien stappen. De President wist tijdens zijn speech niet hoe dat moest (*a giant rocket?*). Er was op dat ogenblik geen techniek, materiaal noch vehikel gekend om het mogelijk te maken. En toch! In minder dan 8 jaar – in 1969 – zou Apollo 11 op de maan landen. Neil Armstrong zette de eerste stap om de maan. Meer dan vierhonderdduizend mensen werkten op het ruimteprogramma, twintig duizend bedrijven waren betrokken en 135 miljard dollar werd geïnvesteerd. Het was opnieuw “een keuze” dat de wereld zou verbazen en voorgoed veranderen. Zowel in tijd als in middelen werd mogelijk wat ooit als een droom en een wens werd uitgesproken. Het is tijd dat we samen onze afhankelijkheid van de natuur verklaren en een wens tot een duurzame “Earthshot” uitroepen.

Het kan anders!

“Een verantwoordelijke samenleving plant bomen waarvan ze niet meer zelf in de schaduw zal zitten.” Het is een oud Grieks gezegde dat de zorg vraagt voor onze natuurlijke omgeving en een blijvende investering voor onze toekomstige generaties. Vertaald naar vandaag kunnen we stellen dat gezonde mensen kunnen overleven in gezonde ecosystemen.

Hiervoor is een globale systeemverandering nodig.

Om een antwoord te bieden op de grote duurzaamheidsvragen en om een systeemverandering mogelijk te maken adopteerde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York (2015) de “Sustainable Development Goals 2030 (UN SDG’s)”, de Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

Alle overheden ter wereld van lidstaten tot gemeentebesturen moeten maatregelen nemen om de 17 afgebakende doelen te helpen realiseren. Er wordt terecht fors ingezet op participatie en partnerschap (SDG 17), een belangrijke voorwaarde voor lokaal en globaal succes. Ook zijn sterke instituties (SDG 16) van belang om belangrijke maatschappelijke

opgaven te realiseren. Niet onbelangrijk is dat ook de Verenigde Naties de fundamentele waarde van de biosfeer (h)erkent als basis voor de samenleving en de economie (zie bovenstaande figuur).

De Wereldbank en het Wereld Economisch Forum zijn grote voorstanders voor een duurzame systeemverandering en roepen op tot verduurzaming en vergroening. Maar ook de politieke wereld staat niet stil. Naast de klimaat- en biodiversiteitsuitdagingen is de transitie naar een circulaire economie (performance economy) één van de speerpunten van het nieuwe Europese beleid.

Lokale oplossingen voor globale uitdagingen

Naarmate we meer inzicht krijgen in onze ecologische voetafdruk kiezen we er steeds vaker voor om het anders te doen. Het drukke leven roept op tot rust en ontspanning en het wordt duidelijk dat onze gezondheid, welzijn en geluk ook afhangen van de toegang tot natuurlijke landschappen. Nabijheid van (herstelde) kwaliteitsvolle natuur wordt terug een kwaliteit voor meerdere aspecten in onze samenleving. Ook de vrijetijdseconomie speelt zich vaker terug buiten af. Fiets- en wandelroutenetwerken in regio's met veel kwaliteitsvolle en natuurrijke landschappen zijn het aantrekkelijkst. Groene regio's zijn bepalend voor een bezoek of een korte vakantie. Op toeristisch vlak verschuift de aandacht van kwantiteit naar kwaliteit: de duurzame, betekenisvolle vakantie wint enorm krijgt steeds meer aanhang.

LOCAL – AUTHENTIC – TRACEBLE – TRUSTWORTHY - ETHICAL

De kracht van het lokale wordt misschien nog het meest onderschreven door een aantal nieuwe denkers en trendwatchers. Zij kwamen tot de conclusie dat de volgende grote stap een verzameling van kleine stappen zal zijn en (*“the next big thing is a series of small things”*) dat succes afhangt van de mate waarin men LATTE-proof is: Lokaal – Authentiek – Traceerbaar – Trouwhartig – Ethisch. Dat is goed nieuws voor ons, want LATTE zit in ons DNA! Net als de Belgische provincie Limburg kenmerkt de Nederlandse provincie Limburg zich nog met een meer dan bovengemiddelde oppervlakte aan kwaliteitsvolle natuur- en erfgoedlandschappen.

Zowat 40 procent van de Vlaamse natuur ligt in de Belgische provincie Limburg en 90 van de in Vlaanderen voorkomende soorten planten en dieren komen in Limburg voor. Hiervoor draagt de provincie Limburg een belangrijke verantwoordelijkheid. Maar kiezen voor kwaliteitsvolle natuurrijke landschappen levert niet alleen voordelen op voor het natuurlijk kapitaal.

Dit is niet anders in Nederlands Limburg. Het herstellen van leefgebieden (habitatrestauratie) van soorten planten en dieren versterkt de verschillende populaties en verhoogt de overlevingsmogelijkheden. Via het bufferen en het verbinden de leefgebieden

wordt een aanzienlijke bijdrage geleverd aan het behoud van een soort op metapopulatie-niveau.

Investeren én ondernemen in natuur & landschap blijkt een meervoudige meerwaarde te genereren. Het kan de motor zijn van een regionale ontwikkeling van een streek met een hoge participatiegraad en met positieve socio-economische resultaten.

Het Belgisch-Limburgse Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw (RLKM) ontwikkelde het (Re) connection Model, waarbij ze de natuur (terug) verbindt met de gemeenschap. Met een positieve meerwaarde voor het natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal. Zo bedraagt de economische waarde van de ecosysteemdiensten van het Belgische Nationaal Park Hoge Kempen jaarlijks 191 miljoen euro en vijfduizend betrokken jobs.

De economische waarde van het fietsen en wandelen in Belgisch Limburg werd recent onderzocht. Het groene en aantrekkelijke landschap is determinerend voor een bezoek, de gerelateerde omzet bedraagt jaarlijks 100 miljoen euro en er is 98% tevredenheid over de wandelroutes.

Ook de waarde voor de gezondheid mag niet onderschat worden. Nu hun positieve correlatie wetenschappelijk wordt bewezen ontstaat hier een niet te missen opportuniteit. En ook hier hebben de beide provincies een belangrijk voordeel. De nabijheid van kwaliteitsvolle natuur is er nog aanwezig. Met gerichte ruimtelijke inrichtingen en groene impulsen ontstaat er een gezond landschap. Een gezond landschap met gezonde Limburgers.

Totale bestedingen: 57.330.000 euro/jaar

2.1 miljoen fietsers in Limburg (2017)
Uitgaven per fietsroute (45 km) = 27,63 euro

**Fietsen & wandelen
100 miljoen euro per jaar**

Rol van de overheid

In een samenleving heeft iedereen de verantwoordelijkheid om mee te bouwen aan een gezonde, leefbare en duurzame provincie. Van particulier, over bedrijfsleider tot politicus. Overheden vervullen hierbij een cruciale rol omdat ze systeem-vormend en systeem-dragend zijn. Overheden kunnen met een gericht beleid, regelgeving, innovatieve incentives en actieve participatiemodellen de noodzakelijke duurzame transitie versnellen, het proces kwaliteitsvol bewaken en evalueren en zo nodig bijsturen.

Het uitbouwen van een duurzame provincie vertrekt van een aantal strategische krachtlijnen als basis voor de operationele doelen en/of ontwikkelingsplannen die in partnerschap worden uitgevoerd en waarvan de impact gemeten kan worden.

Kwaliteitsslag natuur

De provincie Limburg onderscheidt zich door haar groene karakter. Het typische landschap met robuuste natuurgebieden, afgewisseld met pittoreske dorpskernen en met grondgebonden landbouw was van oudsher dooraderd hagen, houtkanten, beekjes en rivieren. Door o.a. een veranderend landgebruik stond dit typische landschap de laatste decennia onder druk.

Echter, een stabiele, robuuste en natuurrijke kwaliteitsvolle open ruimte wint enorm aan aandacht. De toegang tot natuur kortbij leidt tot grote gezondheidswinst, zowel preventief als curatief. De stad-land-relatie van weleer wordt weer aantrekkelijk. Een natuurrijk landschap levert (h)eerlijk voedsel, is klimaatbestendig, kan tegen een stootje en heeft veerkracht. En naast haar intrinsieke waarde is een (terug) aangekleed landschap aantrekkelijk om te wonen, te ontspannen en te verblijven.

Om een kwalitatieve transformatie te organiseren worden alle aspecten van de open ruimte meegenomen in een brede maatschappelijke context en rekening houdend met nieuwe maatschappelijke uitdagingen. Het succes hangt er in belangrijke mate af van het uitbouwen van een volgehouden, duurzame samenwerking en de participatie van de actoren, partners en inwoners.

De Gedeputeerde Staten wil graag een betekenisvolle ambitie uitspreken en uitvoering geven aan een **kwaliteitsslag in de bestaande natuur door actieve soortenbescherming en herstel en verbinding van leefgebieden**. Deze kwaliteitsslag biedt de mogelijkheid om meerdere aandachtspunten van de open ruimte geïntegreerd aan te pakken, waarbij een win-win-resultaat kan worden beoogd in relatie tot en met andere beleidsvelden en waarbij de mogelijkheden voor het

verkrijgen van Europese subsidies worden verhoogd. Vooreerst is er de relatie met het klimaatakkoord, waarbij de komende periode 1 miljoen bomen worden aangeplant.

Daarnaast biedt de kwaliteitsslag natuur kansen om de stikstofproblematiek in de landbouw te verzachten en aan de hand van slimme proefprojecten kan de natuurkwaliteit verhoogd worden in de kringlooplandbouw, de agro-forestry en de natuur-inclusieve landbouw. Voor gemeenten zijn er tal van verbindingen mogelijk om de kwaliteitsslag te ondersteunen en om geïntegreerd en samen de kwaliteit van de natuur te versterken.

Bijlage II Sustainable Development Goals

Developed in collaboration with TROLLBÄCK & COMPANY | TheGlobalGoal@trollback.com | +312.526.1010
For queries on usage, contact: dpcampaign@un.org | Non official translation made by UNHCR Brussels (September 2015)

Bijlage III Inspiratie voor richtinggevende principes

Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's)

Zoals gezegd formuleerde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York (2015) zeventien SDG's, die werden uitgewerkt in 169 subdoelen. Alle overheden ter wereld, van lidstaten tot gemeentebesturen, spraken af om maatregelen te nemen om deze zeventien SDG's te helpen realiseren. De SDG's zijn niet willekeurig gekozen, ze zijn te groeperen langs de drie elementen van duurzaamheid (zie Figuur 1): *biosphere* (of *planet*), *society* (of *people*) en *economy* (of *prosperity*). Participatie en partnerschap (SDG 17) wordt daarbij gezien als een belangrijke voorwaarde voor lokaal en globaal succes. Deze benadering sluit goed aan bij de Nederlandse maatstaven voor Brede Welvaartscriterium (CBS, 2019). Figuur 1 laat zien dat de *biosphere* – dat is waar we het over hebben als we over het landschap spreken – de basis vormt voor alle (ontwikkelingen in) de samenleving en economie. Een samenhangende aanpak over beleidsterreinen heen, waarbij duurzame ontwikkeling een integraal onderdeel is van beleid en overheidsfinanciën, biedt de grootste kans op succes (OECD, 2019).

Figuur 1 Duurzame Ontwikkelingsdoelen 2030

Met het oog op de inzet van middelen voor het Limburgse landschap kan de benadering van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen als volgt geïnterpreteerd worden:

- Ontwikkelingen/initiatieven moeten altijd de SDG's voor de *biosphere* verbeteren (of op zijn minst ongemoeid laten).
- Ontwikkelingen/initiatieven moeten bijdragen aan SDG's voor *society* en/of *economy*.
- Ontwikkelingen/initiatieven die zich richten op een integratie van de doelen voor *biosphere*, *society* en *economy* hebben de voorkeur.
- Ontwikkelingen/initiatieven worden zoveel mogelijk opgepakt als partnerschappen tussen (lokale) publieke, private en maatschappelijke spelers.

De Ontwerp Nationale Omgevingsvisie

In de Ontwerp Nationale Omgevingsvisie (Novi) heeft het kabinet duidelijk oog voor de gevolgen van de diverse ontwikkelingen in Nederland voor het landschap. In de Ontwerp-NOVI wordt behouden en versterken van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang geacht. Zo wordt onder andere het volgende gesteld: “Unieke landschappelijke kwaliteiten worden versterkt en beschermd. Nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied voegen landschapskwaliteit toe. Wildgroei van distributiecentra is ongewenst” (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2019). Om de verschillende ontwikkelingen binnen de in de ontwerp-Novu onderscheiden

“integrale prioriteiten” ruimtelijk af te kunnen wegen, formuleert het kabinet enkele richtinggevende afwegingsprincipes voor ruimtelijke ontwikkeling”. Hoewel het dus afwegingsprincipes zijn voor keuzes tussen functies en activiteiten in het landschap, kunnen ze ook ter inspiratie dienen voor de stimulerende rol van de provincie ten opzichte van ontwikkelingen en initiatieven. De afwegingsprincipes zijn de volgende:

1. Combinaties van functies gaan voor eenvoudige functies.
Met de NOVI zoekt de rijksoverheid naar maximale combinatiemogelijkheden tussen functies, om zo onze ruimte efficiënt en zorgvuldig te gebruiken. Tegelijkertijd wil het Rijk de kwaliteit van de leefomgeving en de identiteit van Nederland versterken.
2. Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal.
De optimale balans tussen bescherming en ontwikkeling, tussen concurrentiekracht en leefbaarheid, verschilt volgens de Ontwerp-Novi van gebied tot gebied. Ook de waardering van het bestaande en de impact van mogelijke veranderingen kunnen van plek tot plek anders worden ervaren. De verschillen tussen gebieden moeten volgens het Rijk doorwerken in de aanpak van opgaven in ieder specifiek gebied. De beleefde (cultuurhistorische) identiteit en mogelijkheden van een gebied en de waardering van eigenschappen van streek, landschap, stad of dorp moeten steeds doorwegen in de te maken keuzes.
3. Afwentelen wordt voorkomen.
Het kabinet onderkent hiermee dat maatregelen nu, of het nalaten daarvan, niet ten koste mag gaan van de behoeften van toekomstige generaties. Afwentelen naar tijd moeten we daarom voorkomen. Hetzelfde geldt voor afwentelen naar plaats. Bij ingrepen in het ene gebied moeten volgens de Ontwerp-Novi negatieve effecten op andere gebieden en wie daar leven en werken zoveel als mogelijk worden voorkomen. Bovendien stelt het kabinet dat maatregelen in de eerste plaats gericht zijn op het voorkomen van (gezondheids)schade en verontreiniging, boven het naderhand herstellen van schade (preventie- en voorzorgsbeginsel).

Bouwstenen voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid

Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) constateert dat de zorg voor het landschap nog onvoldoende gewaarborgd is in het huidige omgevingsbeleid om de ruimtelijke opgaven in goede banen te leiden (PBL, 2019). Het PBL meent dat een zogenoemd landschapsinclusief omgevingsbeleid ervoor kan zorgen dat landschapskwaliteit volwaardig en expliciet meeweegt bij de planning en uitvoering van projecten. Het PBL reikt daar een aantal bouwstenen voor aan (zie tabel 1). Deze bouwstenen kunnen de provincie Limburg niet alleen helpen bij keuzes in de provinciale omgevingsvisie, maar ook bij het bepalen van richtinggevende principes voor de provinciale inzet ten behoeve van het landschap.

Tabel 1 Vier bouwstenen voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid (Bron: PBL, 2019)

Bouwstenen voor beleid	Beleidsopties	Trekker (medeverantwoordelijke)
1. Borg landschap in de Nationale Omgevingswet en gerelateerde regelgeving	Neem een Landschapstoets op in Besluit kwaliteit leefomgeving	BZK
	Ontwikkel instructieregels voor kernkwaliteiten landschap	Provincies (waterschappen, gemeenten)
	Neem landschapswaarden op in omgevingsplan	Gemeenten
	Ontwikkel een landschapsmonitor	Rijk (provincies)
2. Verbind transities en ruimtelijke opgaven en stimuleer meervoudig ruimtegebruik	Stimuleer afstemming tussen departementen en afdelingen van provincies en gemeenten	Kabinet/ provincies/ gemeenten
	Ontwikkel een Ladder meervoudig ruimtegebruik	BZK (kabinet)

Bouwstenen voor beleid	Beleidsopties	Trekker (medeverantwoordelijke)
3. Faciliteer landschapsinclusief omgevingsbeleid voor landbouw (L), energietransitie (E), verstedelijking (V), klimaat-adaptatie (K) en natuur (N)	Formuleer beleid voor duurzaam bodembeheer (L)	IenW
	Verbreed Realisatieplan Kringlooplandbouw (L)	LNV (provincies)
	Benut Gemeenschappelijk landbouwbeleid (L)	LNV (provincies)
	Cluster windmolens in windrijke gebieden (E)	Provincies/ gemeenten
	Instrumenteer de zonneladder (E)	EZK/BZK
	Ontzie kwetsbare landschappen bij nieuwe hoogspanningsverbindingen (E)	EZK/BZK
	Ontwikkel aanlandplekken tot iconische energielandschappen (E)	Kabinet
	Ontwikkel groenblauwe verbindingen tussen stad, landelijk gebied, watersysteem en natuurnetwerk (V/N/K)	Provincies/ gemeenten
	Stel eisen aan 'verdozing' (V)	Provincies/ gemeenten
	Denk na over nieuwe natuur en verbind dit met landschapsdoelen (N/K)	Kabinet (provincies)
	Verbind het NNN met de natuurinclusieve stad (N/K)	Provincies
4. Wijs waarde volle landschap pen aan voor extra zorg	Faciliteer Nationale Parken Nieuwe Stijl	LNV (provincies)
	Benoem Bijzondere Provinciale Landschappen in Bkl	BZK

Icoonprojecten voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg

Voor de selectie van koploperprojecten voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn criteria uitgewerkt. Een project kan een iconproject zijn als het voldoet aan de volgende maatstaven:

- Het is beeldbepalend. Dat wil zeggen het versterkt (één of meer) kernwaarden van het Nationaal Landschap, zoals die in het POL zijn gedefinieerd. En het zal in geen geval deze kernwaarden aantasten.
- Het is integraal van karakter. Dat wil zeggen er zijn meerdere doelen met het project gediend en er zijn meerdere sectoren bij betrokken.
- Het is verbindend. Dat wil zeggen het heeft een gemeente-overstijgend karakter en wordt door meerdere partners (gemeenten en/of organisaties) gesteund.
- Het heeft voldoende draagvlak bij het bestuur en de bewoners van het NLZL. Dat wil zeggen het leidt niet tot controversiële standpunten, polemieken in de krant of politieke risico's.
- Het is praktisch realiseerbaar binnen redelijke tijd en binnen bestaande of te verwachten financiële mogelijkheden. Het is geen luchtkasteel of 'witte olifant'.